

Jakob Simonsen:

Industrieksport som genvej til udvikling?
- ny international arbejdsdeling og de nyindustrialiserede
lande i den kapitalistiske periferi

1. Indledning.

Inden for de seneste 10 år har der i den kapitalistiske periferi udviklet sig "økonomiske mirakler" i en række lande.¹ Især de internationale organisationer som Verdensbanken, den Internationale Valutafond, UNIDO og OECD har været opmærksomme på dette og har peget på udviklingen i lande som Brasilien, Sydkorea, Mexico og Iran som eksponenter for sådanne succesrige udviklingsstrategier.

De "økonomiske mirakler" i den 3. verden er en bemærkelsesværdig udvikling i forhold til den almene tendens til marginalisering, monoproduktion, dekapitalisering og strukturel heterogenitet, som har været det bitre resultat af periferiens inddragelse i det kapitalistiske verdensmarked gennem de seneste 200 år. Men endnu mere bemærkelsesværdig er de "økonomiske mirakler" på baggrund af den samtidige stagnation og krise i de højtudviklede kapitalistiske lande i 70'erne.

Blandt de lande i den kapitalistiske periferi, der i de seneste år har gennemløbet en udvikling med meget hurtig økonomisk vækst, kan der udskilles to forskellige kategorier. For det første de lande, der med rådhed over strategisk vigtige råvarer (primært olie), har kunnet forøge deres eksportindtjening gennem prisforhøjelser. Grundlaget for forøget vækstrate har i disse tilfælde først og fremmest været begrundet i evnen til at føre en succesrig kartelpolitik over for brugerlandene.² For det andet tænkes der på de lande i periferien, der gennem satsning på en eksportorienteret udviklingsstrategi med basis i industrisektoren har kunnet opnå

1) I denne artikel vil termerne kapitalistiske periferi og periferikapitalistiske lande blive anvendt til karakteristik af den (største) del af den 3. verden, som ikke har indledt en egentlig socialistisk udviklingsstrategi (for eksempel Cuba, Kina, Vietnam, Nordkorea, Algeriet).

2) Jvf. OPEC-landenes strategi. For en nærmere analyse af kartelpolitikens muligheder og begrænsninger, se H. Hveem, The Political Economy of Third World Producer Associations, Oslo 1977.

Jakob Simonsen:

Industrieksport som genvej til udvikling?
- ny international arbejdsdeling og de nyindustrialiserede
lande i den kapitalistiske periferi

1. Indledning.

Inden for de seneste 10 år har der i den kapitalistiske periferi udviklet sig "økonomiske mirakler" i en række lande.¹ Især de internationale organisationer som Verdensbanken, den Internationale Valutafond, UNIDO og OECD har været opmærksomme på dette og har peget på udviklingen i lande som Brasilien, Sydkorea, Mexico og Iran som eksponenter for sådanne succesrige udviklingsstrategier.

De "økonomiske mirakler" i den 3. verden er en bemærkelsesværdig udvikling i forhold til den almene tendens til marginalisering, monoproduktion, dekapitalisering og strukturel heterogenitet, som har været det bitre resultat af periferiens inddragelse i det kapitalistiske verdensmarked gennem de seneste 200 år. Men endnu mere bemærkelsesværdig er de "økonomiske mirakler" på baggrund af den samtidige stagnation og krise i de højtudviklede kapitalistiske lande i 70'erne.

Blandt de lande i den kapitalistiske periferi, der i de seneste år har gennemløbet en udvikling med meget hurtig økonomisk vækst, kan der udskilles to forskellige kategorier. For det første de lande, der med rådhed over strategisk vigtige råvarer (primært olie), har kunnet forøge deres eksportindtjening gennem prisforhøjelser. Grundlaget for forøget vækstrate har i disse tilfælde først og fremmest været begrundet i evnen til at føre en succesrig kartelpolitik over for brugerlandene.² For det andet tænkes der på de lande i periferien, der gennem satsning på en eksportorienteret udviklingsstrategi med basis i industrisektoren har kunnet opnå

1) I denne artikel vil termerne kapitalistiske periferi og periferikapitalistiske lande blive anvendt til karakteristik af den (største) del af den 3. verden, som ikke har indledt en egentlig socialistisk udviklingsstrategi (for eksempel Cuba, Kina, Vietnam, Nordkorea, Algeriet).

2) Jvf. OPEC-landenes strategi. For en nærmere analyse af kartelpolitikens muligheder og begrænsninger, se H. Hveem, The Political Economy of Third World Producer Associations, Oslo 1977.

meget høje vækstrater både hvad angår produktion og eksport.

I nærværende artikel skal jeg forsøge at give et indblik i baggrunden for de sidstnævnte landes udviklingsstrategi.³ Disse lande er med en fællesbetegnelse blevet kendt under termen NICs (Newly Industrialized Countries, i denne artikel fordansket til nyindustrialiserede lande).

Mindst to fundamentale problemstillinger i den udviklingsteoretiske diskussion bliver af central betydning i en vurdering af de nyindustrialiserede lande. For det første åbner den tilsyneladende succesrige eksportorienterede industrialiseringstrategi for spørgsmålet om, hvorvidt en sådan udviklingsstrategi vil føre til etablering af de nødvendige koblinger mellem de økonomiske sektorer i de periferkapitalistiske lande. Historisk har den manglende sektor-kobling været baggrunden for den stadige blokering af periferiens udvikling.⁴ For det andet rejser NIC-problematikken spørgsmålet om, udviklingen af den eksportorienterede industrialisering er en indikation på ændrede styrkeforhold mellem center og periferi. En sådan opfattelse udtrykkes for eksempel af den svenske økonomiske historiker Bo Gustaffson, der på baggrund af en analyse af den globale økonomiske og politiske udvikling efter 2. verdenskrig kommer frem til følgende konklusion:

Maktförhållandet mellan Första och Tredje Världen håller på att kastas om. För första gången i historien håller kapitalismen på att erövra större delen af världen, nämligen den Tredje och denna nya kapitalismen visar nu tänderna mot den gamla kapitalismen i den Första världen, den kraft som en gång frambesvurit den...Mot den åldrande kapitalismen i Första världen reser sig, inte som man kunde ha trott för 20 år sedan, en socialistisk

3) Denne artikel skal således ikke beskæftige sig nærmere med udviklingsstrategier i forhold til de råvareproducerende u-lande. Til illustration af denne problemstilling kan henvises til Asbjørn Løvbraks analyse af Iran i nærværende nummer.

4) Netop NIC-problematikken sætter spørgsmålstegn ved den i afhængighedsteorien knæsatte opfattelse, at integration i det kapitalistiske verdensmarked betyder "udvikling af underudvikling" for de periferkapitalistiske lande, i modsætning til den også i afhængighedsteorien formulerede opfattelse af, at udvikling og fortsat afhængighed ikke udelukker hinanden. Se hertil for eksempel K. Andersen et al., Afhængighedsteori. En kritisk fremstilling af latinamerikanske teorier om afhængighed og underudvikling, Århus 1979.

For diskussion af koblingsproblematikken se samme værk samt J. Fischer, Kapitalistisk udvikling alligevel? Marxistisk Antropologi nr. 4, 1978 og Den Jyske Historiker nr. 11, Imperialisme - grundlag, funktion, konsekvens, Århus 1977

värld utan en ny expansiv och aggressiv kapitalism, som med hjälp av lättillgängliga råvaror tillgångar, lönar som är 50 eller till och med 80 procent lägra än våra och en modern, snabbt anskaffat teknologi erövrar marknadsandelar.⁵

Gustafsson opfatter altså industrialiseringsprocessen i den kapitalistiske periferi som en reel trussel mod de hidtil dominerende, højtudviklede lande, idet den bibringer de lokale borgerskaber i de periferkapitalistiske lande muligheden for at ændre afhængighedsrelationerne til egen fordel på grund af rådighed over råstoffer, billig arbejdskraft, stor reservearme osv.

I det følgende skal disse to temaer søges inddraget i vurderingen af de nyindustrialiserede lande. Tesen vil i modsætning til Gustafsson være, at den eksportorienterede industrialiseringsstrategi i mindre grad medfører kvalitativt nye og forbedrede koblinger mellem de økonomiske sektorer og styrkelse af de lokale borgerskaber i den kapitalistiske periferi, end den er udtryk for en ny international arbejdsdeling, der ikke fundamentalt ændrer den kapitalistiske periferis afhængighed af de højtudviklede kapitalistiske lande. Inden jeg går nærmere ind i denne analyse, vil det være hensigtsmæssigt at foretage en nærmere fastlæggelse af NIC-kategorien og den eksportorienterede industrialisering.

2. De nyindustrialiserede lande - en foreløbig karakteristik

Til NIC-gruppen henfører man normalt følgende lande i den kapitalistiske periferi: Sydkorea, Taiwan, Hong Kong og Singapore fra Asien; Brasilien og Mexico fra Latinamerika samt fra den sydeuropæiske periferi Portugal, Spanien, Grækenland, Jugoslavien og Tyrkiet. NIC-kategorien rummer altså lande både fra I- og U-landsgruppen i forhold til FN-kategoriseringen. Dette er i fuld overensstemmelse med den konventionelle opfattelse af de nyindustrialiserede lande som lande, der for øjeblikket gennemløber en proces, der i fremtiden skal placere dem som industrinationer på linie med OECD-landene. I øvrigt opfatter mange de ovennævnte lande blot som en første generation, der i løbet af 80'erne vil blive fulgt af en ny generation af lande, der ved hjælp af samme udviklingsstrategi vil gennemløbe samme udvikling. Her peges der ofte på lande som Philippi-

5) Bo Gustafsson, Imperialismen, Tredje Världen och Historiens List. Ekonomisk Debatt, nr. 5 1978, pp. 12-13.

pinerne, Malaysia og Thailand i Asien, samt Columbia i Latinamerika.⁶

De nyindustrialiserede lande er alle kendetegnet ved, at de gennem de seneste 10-15 år har gennemløbet en ekstraordinært kraftig vækst i produktion og eksport af industrielt forarbejdede produkter. Som konsekvens heraf har disse lande også i denne periode forøget deres beskæftigelse inden for industrisektoren både absolut og relativt i forhold til de øvrige økonomiske sektorer. Hvad angår væksten i industriproduktionen, viser en opgørelse over den geografiske fordeling af den industrielle produktion på verdensplan (excl. den socialistiske verden), at de 10 ovennævnte NICs i perioden 1963-77 har forøget deres produktion fra 5,4 pct. til 9,3 pct. af den totale industriproduktion. I sammenligning hermed har for eksempel USA formindsket sin andel af den totale produktion fra 40,3 pct. til 36,9 pct. i samme periode, og også flertallet af de øvrige højtudviklede kapitalistiske lande (excl. Japan) har måttet notere en lignende udvikling. For den øvrige del af landene i den kapitalistiske periferi er situationen ikke meget anderledes, idet deres andel af den totale industriproduktion fra 1963 til 1977 er steget blot 0,8 pct. fra 9 pct. til 9,8 pct.⁷ Med hensyn til industrieksportens udvikling viser tabel 1, at de nyindustrialiserede lande også på dette område har oplevet vækstrater gennem 60'erne og 70'erne, der er langt højere end for noget andet land eller region. OECD-området som helhed har forøget deres andel af industrieksporten fra 80,5 pct. til 82,8 pct., mens den socialistiske verden har oplevet en nedgang fra 13,6 pct. til 9,7 pct. og U-landene (excl. NICs) et fald fra 2,7 pct. til 1,6 pct. fra 1963 til 1976. Derimod har de nyindustrialiserede lande som gruppe forøget deres andel af industrieksporten på verdensplan fra 2,5 pct. til 7,1 pct., og

6) Se hertil for eksempel Finanstidende nr. 29, d. 20. april 1979, De nye industrilandes succes, pp. 699-701, eller OECD, The Impact of Newly Industrialized Countries on the Pattern of World Trade and Production in Manufactures, Paris 1979.

7) OECD, The Impact..., op.cit. p. 19.

lande som Sydkorea og Taiwan har på 13 år mangedoblet deres industrieksport (fra hhv. 0,05 pct. til 1,2 pct. og 0,16 pct. til 1,23 pct.).⁸

Tabel 1. Geografisk fordeling af verdens industrieksport (pct.)

	1963	1973	1976
Total OECD	80,49	82,25	82,76
Brazil	0,05	0,35	0,41
Mexico	0,17	0,64	0,51
Jugoslavien	0,40	0,55	0,60
Hong-Kong	0,76	1,05	1,15
Korea	0,05	0,78	1,20
Taiwan	0,16	1,04	1,23
Singapore	0,38	0,46	0,52
Total NICs	2,52	6,29	7,12
Andre u-lande	2,70	2,34	1,55
Østblokken	13,35	10,00	9,65
Ialt	100,00	100,00	100,00

Kilde: OECD, The Impact of Newly Industrializing Countries on the Pattern of World Trade and Production in Manufactures, Paris 1979, p. 21 (egen bearbejdning).

På samme måde som fordelingen af væksten i industriproduktion og -eksport er ekstremt skævt fordelt på lande i den kapitalistiske periferi, er også industriproduktion og -eksport skævt branchemæssigt fordelt. Langt den overvejende del af eksporten fra landene i den kapitalistiske periferi er arbejdskraftintensive produkter og i mange tilfælde halvfabrikata eller indsatsprodukter som del af en overordnet produktionsproces. I andre tilfælde drejer det sig om arbejdskraftintensiv produktion af færdigvarer inden for tekstil/beklædning eller elektronik.

8) For U-landene som helhed gælder, at vækstraten for industri-eksporten i perioden 1960-73 hele tiden har ligget over vækstraten i I-landene. Se hertil Laurids Lauridsen, Fagbevægelsen og den globale arbejdspladskonkurrence, POLITICA, vol. 10, nr. 3, 1978, p. 66.

Tabel 2, som viser produktstrukturen for de olieimporterende U-landes industrieksport,⁹ viser faldende betydning for produktionen af halvfabrikata, stigende andel af maskinelle produkter og helfabrikata. For de ekspanderende produktgruppers vedkommende er det tydeligt ved en analyse af undergrupperne, at det netop er de arbejdsintensive - elektronik og beklædning - produktioner, der danner vækstaksen i disse landes industrieksport.

Tabel 2. Produktstruktur i de olieimporterende U-landes eksport af industrivarer 1963, 1973 og 1976 (mia. doll. og pct.)

	1963	1973	1976
	Værdi (mia. doll.)		
Alle industrivarer	3,5	23,2	42,2
	Andele (pct.)		
Halvfabrikata	60	41	35
Tekstiler	33	17	14
Jern og stål	4	4	4
Krydsffiner og papir	3	4	2
Andre	20	16	15
Maskinelle produkter	13	26	29
Industrielle maskiner	4	5	6
Kontor, telekommunikations og andet elektrisk udstyr	7	17	18
Transportudstyr	2	3	5
Andre helfabrikata	27	33	35
Beklædning	9	17	19
Fodtøj, legetøj, lædervarer, samt diverse helefabrikata	18	16	16

Kilde: Blackhurst R., N. Marian, J. Tumlr, Adjustment, Trade and Growth in developed and developing countries, GATT Studies in International Trade, GATT, Geneva, Sept. 1978, p. 16.

Et sidste forhold af betydning for en karakteristik af den kapitalistiske periferis industriproduktion og -eksport, og dermed også

9) I analysen af industrieksportstrukturen i den kapitalistiske periferi er det rimeligt at koncentrere opmærksomheden om de olieimporterende perifer-kapitalistiske lande, idet denne kategori i perioden 1955-76 var ansvarlig for 40 mia. doll. af en total vækst i industrieksport på 41 mia. doll. Se hertil og for andre beregninger omkring størrelse og betydning af industrieksporten fra den 3. verden Laurids Lauridsen, Fagbevægelsen og den ny internationale arbejdsdeling, specialeafhandling Institut for Statskundskab, Aarhus 1979.

som et centralt træk ved de nyindustrialiserede lande,¹⁰ er industrieksportens retning. Modtagerne af den stadig ekspanderende industrieksport er altovervejende de højtindustrialiserede lande, der i 1973 importerede omkring 2/3 af den samlede industrieksport fra den 3. verden. Derimod er kun en ringe del af industrieksporten syd - syd handel (ca. 25 pct.), og en endnu mindre del eksporteres til den socialistiske verden. For flere af de nyindustrialiserede lande er andelen af industrieksport til de højtudviklede kapitalistiske lande endnu højere. For Hong Kongs, Sydkoreas og Mexicos vedkommende er andelen af syd - syd handel helt nede på henholdsvis 13, 11 og 19 pct.¹¹

Ud over de her nævnte fællestræk i form af høje vækstrater i industrisektoren er de nyindustrialiserede lande for flertallets vedkommende kendetegnet ved ikke at være råstofproducerende i nogen særlig grad.¹² De nyindustrialiserede lande er derfor gennem 70'erne blevet ramt af olieprisforhøjelse i samme omfang som de oliefattige lande i både højtudviklede og underudviklede lande. Men på trods heraf har de nyindustrialiserede lande været i stand til at ekspandere i vækstrater der ligger langt over de tilsvarende i andre lande, hvilket indiceres af tabel 3.

10) De nyindustrialiserede landes centrale rolle for den kapitalistiske periferis forøgede industriproduktion og - eksport kan også eksemplificeres gennem det faktum, at blot 6 lande i den 3. verden eksporterede for mere end 1 mia. doll. til OECD-området i 1973. Det drejede sig om Hong Kong, Sydkorea, Jugoslavien, Mexico, Brasilien, Singapore og Venezuela, hvoraf de 5 førstnævnte er typiske nyindustrialiserede lande, mens Venezuelas eksport baserer sig på olieindtægter.

11) Laurids Lauridsen, 1979, op. cit.

12) Finanstidende, op. cit. For Mexicos og Brasiliens vedkommende synes råstof-forsyningen dog under forandring pga. store, nye fund.

Tabel 3. Befolkningstal, bruttonationalprodukt pr. indbygger og vækst heri

	Befolkningstal 1976, mill.	BNP pr. capita 1976, US-\$	Årlig vækstrate i BNP pr. capita 1970-76
Sydkorea	36	700	8,7
Taiwan	16	1.050	5,5
Singapore	2	2.580	6,8
Brasilien	110	1.300	7,4
Spanien	36	2.990	4,2
Grækenland	9	2.570	4,1
Japan	113	5.090	3,9
USA	215	7.880	1,7
Danmark	5	7.690	1,5

Kilde: World Bank Atlas 1978, her citeret fra Finanstidende nr. 29, 20/4 1979 p. 699.

Baggrunden for de nyindustrialiserede landes økonomiske boom er som nævnt satsningen på og gennemførelsen af en eksporthenrettet udviklingsstrategi, hvis akkumulationsakse er en industrisektor, der er konkurrencedygtig på verdensmarkedet og derfor i stand til at varetage produktion af forarbejdede industriprodukter - primært forbrugsgoder - der kan eksporteres til de købedygtige markeder i de højtudviklede kapitalistiske lande. Det drejer sig som ovenfor nævnt først og fremmest om produktioner inden for de traditionelle industribrancher som tekstil, beklædning, automobiler og skibsbygning, men også i stigende grad om (del-)produktioner inden for elektronikbranchen.

Satsningen på en eksporthenrettet udviklingsstrategi i den kapitalistiske periferi udviklede sig som et modspil til de to udviklingsstrategier, der indtil slutningen af 1960'erne havde fremstået som den 3. verdens valgmuligheder. Det drejede sig dels om den importsubstitutions-industrialiserende strategi (herefter ISI-strategien) og den dissociative strategi.¹³

13) For en selvstændig fremstilling af elementer i hhv. den dissociative og den importsubstituerende strategi, se for eksempel D. Senghaas, Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissoziation, Frankfurt a.M. 1977, K. Havnevik, Industrial Strategies in Latin America, i K. Worm (ed.) Industrialization, Development and the Demands for a new Economic Order, København 1978 samt K. Andersen et al., op.cit.

Den dissociative strategi baserer sig på det økonomiske niveau på følgende elementer: afskærmning af den lokale økonomiske struktur mod verdensmarkedets strukturdeformerende indflydelse, mere lige indkomstfordeling, agrarreform og prioritering af det lokale markeds udvikling over konkurrenceevne på verdensmarkedet samt planlægning af produktion inden for de enkelte økonomiske sektorer på basis af en vurdering af sammensætningen af de lokale ressourcer.¹⁴ Men den dissociative strategis væsentligste pointer ligger dog på det politiske niveau, idet den dissociative strategi kræver forandring af de i den kapitalistiske periferi eksisterende klassestyrkeforhold gennem en massemobilisering i en anti-imperialistisk og/eller anti-kapitalistisk kamp. I modsætning hertil baserer den eksportorienterede udviklingsstrategi sig på den kapitalistiske periferis integration i og konkurrencedygtighed på verdensmarkedet for gennem eksport via verdensmarkedet at skaffe sig eksportindtægter af en sådan størrelse, at videre industrialisering kan finansieres ved hjælp af disse indtægter. Eksportindustrialiseringen bygger altså på en accept af verdensmarkedets funktionsmåde, er associativ og stiller kun krav om forsigtige reformistiske forandringer af det internationale økonomiske system. Strategien stiller på samme måde heller ingen krav til ændrede politiske (klasse-mæssige) styrkeforhold, nærmest tværtimod.

ISI-strategien blev efter 2. verdenskrig og op til slutningen af 60'erne af såvel flertallet af U-landene som de internationale organisationer fremhævet som den mest effektive udviklingsstrategi. ISI-strategien er baseret på beskyttelse af den lokale industri i dens opbygningsfase, hvilket skulle ske ved hjælp af forskellige protektionistiske foranstaltninger (toldbarrierer, kvantitative importrestriktioner, restriktioner på udenlandsk kapitals tilladelse til oprettelse af produktionsanlæg etc.). På længere sigt skulle dette gøre den lokale industri i stand til at producere de industri-varer, der tidligere var blevet importeret. Det centrale instrument for realiseringen af ISI-strategien var en meget aktiv statsintervention, ikke blot i forhold til opbygning af protektionistiske barrierer, men også i forhold til styring af fordelingen af lokalt akkumulerede ressourcer.

14) D. Senghass, op.cit. p. 265.

Målet for ISI-strategien var udviklingen af en national-kapitalistisk udviklingsvej med vægt på udvikling af et lokalt marked for lokalt producerede produkter. Klassemassigt bygger ISI-strategien på en styrkelse af de nationalt orienterede klassefraktioner uden dog dermed at plædere for en socialistisk udvikling.

I forhold til verdensmarkedet forudsætter ISI-strategien - i hvert fald på kort sigt - en begrænsning af verdensmarkedets indflydelse på struktureringen af den lokale produktionsstruktur. Desuden bygger ISI-strategien på en antagelse om, at de frie markedskræfters spil på globalt plan vil fastfryse og endog uddybe skævheden mellem de højtudviklede kapitalistiske lande og den 3. verden. Derfor var det nødvendigt med et bevidst indgreb i verdensmarkedets mekanismer for at den 3. verden kunne komme ud af underudviklingens onde cirkel. I modsætning hertil forudsætter den eksportorienterede udviklingsstrategi en åben økonomi, hvor det enkelte lands produktionsstruktur grundlæggende formes i forhold til de lokale produktioners konkurrencedygtighed på verdensmarkedet. Den eksportorienterede industrialisering bygger altså i langt højere grad end ISI-strategien på associativ integration i den bestående struktur på verdensmarkedet.

I den sammenhæng er det væsentligt at påpege, at gruppen af nyindustrialiserede lande har ganske forskellig baggrund for at slå ind på en eksportorienteret industrialiseringsstrategi. For næsten alle landene i Sydøstasien gælder, at de ikke i nogen særlig grad har gennemgået en forudgående ISI-fase (for Hong Kong og Singapore slet ikke). I modsætning hertil står Brasilien og Mexico, der i 30'erne og 40'erne førte en ret intensiv ISI-politik med diversificering af produktionsapparatet til følge. Herved får den eksportorienterede industrialisering ganske forskellige økonomisk-strukturelle forudsætninger som udgangspunkt, idet der for Brasiliens og Mexicos vedkommende er tale om, at den eksportorienterede industrialisering tager afsæt fra en mere diversificeret økonomi. Meget ofte er der faktisk tale om, at de eksportorienterede brancher er de samme som oprindeligt etablerede sig for at producere for det lokale marked, men som nu er udsat for en lokal efterspørgselskrise. I modsætning hertil er den eksportorienterede industrialisering i Sydøstasien i højere grad betinget af politisk-økonomiske bindinger (Sydkorea og Taiwan) til USA eller størrelse (Hong Kong og Singapore), som på den ene eller den anden måde har hæmmet de politiske mulig-

heder for at gennemføre selv en restriktiv national-kapitalistisk udviklingsstrategi a la en ISI-strategi. I nærværende artikel skal dette spørgsmål om forskellig grundlag for den eksportorienterede strategi ikke tages op til nærmere diskussion, men det er evident, at en nærmere analyse af effekterne af den eksportorienterede industrialiseringsstrategi må inddrage dette aspekt, idet de forskellige økonomisk-strukturelle forudsætninger må få ganske stor betydning for det enkelte områdes mulighed for at udnytte en sådan strategi til at forbedre koblingerne mellem de økonomiske sektorer. I denne fremstilling skal jeg dog indskrænke mig til at vurdere den eksportorienterede strategi og de nyindustrialiserede lande under et.

Efter denne korte karakteristik af de nyindustrialiserede lande og den bagvedliggende strategi for deres "økonomiske mirakler" skal jeg i det følgende søge at belægge den tese, at baggrunden for denne strategiændring i mindre grad er udtryk for en styrkelse af de lokale borgerskaber i de nyindustrialiserede lande og i højere grad udtrykker en tilpasning til de strukturelle og konjunktuelle ændringer i det internationale økonomiske system, der efter 2. verdenskrig har manifesteret sig som en ny international arbejdsdeling. For det første skal der i det følgende ske en identifikation af mekanismerne bag og formerne i den ny internationale arbejdsdeling, og i næste omgang skal der forsøges en vurdering af konsekvenserne heraf for den kapitalistiske periferi og specielt de nyindustrialiserede lande.

3. Den ny internationale arbejdsdelings mekanismer og former

Arbejdsdeling og strukturforandringer er, som Staffan Laestadius ganske rigtigt påpeger i sin analyse, ikke nogen ny tendens i den internationale handels historie. Tværtimod udgør arbejdsdelingen et særdeles centralt moment i den kapitalistiske produktionsmådes historie både i relation til udformningen af den konkrete arbejdsproces og til internationalt bytte.¹⁵

Men historisk har den internationale arbejdsdeling undergået både kvantitative og kvalitative formsændringer inden for en uændret strukturel ramme, hvor relationen mellem de højtudviklede kapitalistiske lande og den 3. verden har været præget af et dominansforhold,

15) S. Laestadius, Den internationella arbetsfördelningen och frizonerna, Stockholm 1979, p. 3.

som systematisk har gavnet de førstnævnte.

Med udviklingen af den klassiske internationale arbejdsdeling i midten af det 19. århundrede blev den 3. verden inddraget i den ekspanderende globale arbejdsdeling som råvareleverandør, der skulle dække en række stofflige behov i den europæiske industrialiseringsproces. Dermed var den 3. verden også i højeste grad medvirkende til opbygningen af de nationalt homogeniserede reproduktionsstrukturer i centerlandene, hvilket på længere sigt var grundlaget for den kapitalistiske produktionsmådes hegemoni i disse lande. I kolonierne eller semi-kolonierne var konsekvenserne af arbejdsdelingen derimod først og fremmest udviklingen af en monoproduktion med meget begrænsede koblinger til de øvrige sektorer i den lokale økonomi. Den klassiske internationale arbejdsdeling bidrog dermed blot marginalt til udviklingen af nationalt homogeniserede reproduktionsstrukturer i periferien, ofte virkede den endog reelt desintegrerende på periferiens produktionsstruktur.¹⁶

Efter 2. verdenskrig ændrede den internationale arbejdsdeling gradvis karakter som konsekvens af den produktive kapitals internationaliseringsproces:

The decisive change in the international connection between the industrial capitalist nations which has come about since the 2. World War consists in the fact that the export of productive capital for plant investment and the capitalization of profits have increased enormously relative to the export of commodity capital. This capital export has taken the form of direct private investment concentrated in the sector of manufacturing industry. As a result of this state of affairs the rising volume of international commodity circulation is increasingly to be traced back to the internationalization of production itself and the co-ordination of the world market is decisively brought about through productive capital.¹⁷

Udviklingen mod den stadig stigende betydning af den produktive kapital internationalisering kan illustreres ved at betragte udviklingen i USAs direkte udenlandske investeringer i perioden 1929-75.

Det viser sig, at USAs direkte udenlandske investeringer 1929-75 i faste priser er steget fra 7,5 mia. doll. til 30,9 mia., og væk-

16) For en analyse af den klassiske internationale arbejdsdelings konsekvenser for Latinamerika, se K. Andersen et al., op.cit.

17) Olle/Schoeller, World Market, State and National Average Conditions of Labour, Occasional Paper 77.1. Dar es Salaam 1977, p. 14.

sten i de direkte udenlandske investeringer har altovervejende fundet sted efter 2. verdenskrig.

Endvidere er det vigtigt at påpege tendensen til at de direkte i private investeringer har ændret retning fra ekstrativ- og fødevarerproduktion i den primære sektor til forarbejdende industri i konsumvaresektoren. For eksempel er USAs direkte private investeringer i den forarbejdende industri steget fra 24 pct. i 1929 til 41 pct. i 1970 af de totale investeringer. I forhold til den 3. verden er samme tendens mulig at spore, hvilket eksempelvis for Latinamerikas vedkommende giver sig udtryk i, at amerikanske direkte investeringer i forarbejdende industri i procent af totale investeringer steg fra 16,5 pct. i 1950 til 35,4 pct. i 1970.

Udtrykt i det internationale handelsmønster har den ny internationale arbejdsdeling betydet en begyndende modifikation af den klassiske internationale arbejdsdelings mønster, hvilket ovenstående karakteristik af industrialiseringsprocessens forløb i den kapitalistiske periferi generelt og de nyindustrialiserede lande i særdeleshed er et udtryk for.

Internationaliseringsprocessen efter 2. verdenskrig kan analytisk udsøndres i to tidligt forskellige faser.

Første fase i internationaliseringsprocessen efter 2. verdenskrig var begrundet i, at centerkapitalerne ønskede at få adgang til en række markeder, som før og under krigen var blevet afskåret gennem protektionistiske foranstaltninger, eller var blevet fysisk ødelagt under krigen. I det første tilfælde drejede det sig om de områder, der som konsekvens af verdensmarkedssammenbruddet i 30'erne var blevet tvunget til at slå ind på en importsstitutionspolitik for at kompensere svigtende eksportindtægter og dermed manglende importmuligheder. Denne strategi lykkedes mere eller mindre godt i disse lande, men under alle omstændigheder resulterede strategien i opbygning af et (omend begrænset) internt marked for industrivarer.

På grund af primært amerikanske enkeltkapitalers interesser i nye profitable investerings- og afsætningsområder kom også disse områder i søgelyset. Den eneste mulighed for at komme ind på disse beskyttede markeder var at investere direkte i eksisterende eller nye produktionsapparater i de respektive lande for derved at omgå toldbarriererne. De multinationale selskabers interesse i disse

områder faldt tidsmæssigt sammen med en begyndende intern krise for importsstitutionsstrategien i form af kapitalmangel til gennemførelse af den svære importsstitutionsindustrialisering (produktionen af produktionsmidler), hvilket gjorde det lettere for de amerikanske selskaber at komme bag toldmurene. I de fleste tilfælde orienterede investeringerne sig med de produktioner, der var centrale i forhold til det indre marked og var de mest avancerede i forhold til teknologi- og kapitalintensitet. Branchemæssigt kan det sammenfattes til produktion af langvarige konsumgoder som biler, hårde hvidevarer, radio og tv.

I det andet tilfælde drejede det sig om det europæiske marked, som man i første omgang bidrog til at genopbygge gennem Marshallplanen, og som man i næste omgang søgte at penetrere gennem direkte investeringer for at kunne nyde gavn af de markeder, der udvikledes eksplosivt i slutningen af 50'erne.

I begge tilfælde var mekanismen bag internationaliseringen af den produktive kapital en interesse i at bevare eller udvide sit marked i en bestemt region - altså en produktion for det indre marked - og formen, hvorunder internationaliseringsprocessen fandt sted var typisk en horisontal spredning af produktionen. Herved forstås fabrikker, der producerer 'en vare i sig selv' for et lokalt marked eller eksport.¹⁸ Internationaliseringen indebærer altså en udflytning/opbygning af en fabrik, som rummer alle produktionsprocessens momenter.

Denne form for internationaliseringsproces betyder på samme tid både yderligere afhængighed og økonomisk udvikling for den 3. verden. Afhængighed fordi centerkapitalerne nu også penetrerer periferiens forarbejdende industri og sætter sig på både en stor del af det indre marked og de teknologisk mest avancerede dele af konsumgodesektoren. Udvikling fordi industriproduktionen finder sted i periferien og dermed i en eller anden form skaber arbejdspladser samt en udvikling af produktivkræfterne og endelig er produktionen

18) Det må være klart, at den horisontale spredning af produktion ikke blot baseres på "sikring af afsætningsmarked". Nedenstående formulering i Den Jyske Historiker nr. 11 kan derfor tiltrædes: "Det skal ikke afvises, at "anti-import-substitution" kan være en væsentlig medvirkende årsag til direkte investeringer i konkrete eksempler, men vi vil hævde, at direkte investeringer ikke finder sted med mindre den er profitabel ud over, hvad der kunne opnås ved investering andetsteds. Profitabiliteten er determinerende for markedsrelationerne og dermed også for direkte investering og akkumulation i lavt kapitaliserede lande." Den Jyske Historiker nr. 11, op.cit., pp. 126-27

i modsætning til situationen under den klassiske internationale arbejdsdeling rettet mod et lokalt marked, hvor begrænset det end måtte være. Reelt synes den væsentlige del af produktionen nemlig at være blevet afsat på lokale markeder, og blot en marginal andel re-eksporteredes.

I 70'erne og yderligere accentueret af den økonomiske krise har internationaliseringen af den produktive kapital manifesteret sig i stadig stigende grad som vertikal spredning af produktionen. Herved forstås en spredning af momenterne i en vares produktionsproces, således at delprocesserne forlægges til de respektive mest profitable omkostningsomgivelser med henblik på re-eksport af de producerede hel- eller halvfabrikata til de højtudviklede kapitalistiske lande. Denne form for "world-wide sourcing" eller "globalisering af produktionsprocessen" er altså ikke primært orienteret mod bestemte brancher eller lokale markeder, men baseret på forlægning af specifikke momenter i den totale produktionsproces. Typisk drejer det sig om arbejdskraftintensive eller specielt forurenende momenter, der udflyttes til lande i periferien.¹⁹

Staffan Laestadius søger i sin analyse af "Den internationella arbetsfördelningen och frizonerna" at vurdere omfanget og tendensen i denne form for internationaliseringsproces og når frem til at en stor del af verdenshandelen "består av delfabrikat och insatsvaror;" hvilket han tolker som et tegn på en stigende tendens til internationalisering af produktionsprocessen:

Varor produceras med andra ord inte i ett land och byts med varor producerade i något annat land utan själva produktionsprocessen medför transporter och handel över nationsgränserna.²⁰

Som sagt kan den vertikale internationale arbejdsdeling ikke identificeres ud fra eksistensen af vækstbrancher i periferien - ja branchebetragtninger synes endog ikke at være primære forklaringer på denne form for arbejdsdeling. Derimod er det bestemte momenter i produktionsprocessen, som internationaliseres, nemlig de arbejds-

19) For analysen af den vertikale produktionsproces se blandt andet S. Laestadius op.cit, Fröbel/Heinrichs/Kreye, Die Neue Internationale Arbeitsteilung Hamburg 1977, G. Adam, Multinational Corporations and Worldwide Sourcing, i H. Radice (ed.) International Firms and Modern Imperialism, Harmondsworth 1975.

20) S. Laestadius, op.cit., p. 10.

kraftintensive momenter som komponentproduktion (elektronik), momenter af arbejdskrævende karakter, hvor de øvrige elementer i den totale produktionsproces udmærket kan være ekstremt kapitalintensive (stansning af hulkort til brug i avancerede data-anlæg) og arbejdsintensiv montagearbejde (beklædning og elektronik).²¹ Typisk for disse momenter er også, at de blot kræver en relativt lavt kvalificeret arbejdskraft - eventuelt en arbejdskraft, som kan tillæres en specifik jobrutine. Af større vigtighed for arbejdskraftens kvalifikationer synes at være dens disciplinerethed og udholdenhed.

Bag denne forklaring ligger dels, at den relevante kapital og teknologi for de nævnte momenter i produktionsprocessen er blevet så mobile, at det nu er blevet muligt/mere profitabelt for dem end at flytte arbejdskraften (gæstarbejderne). Dels bygger den vertikale produktionsspredning på degraderingen af arbejdet gennem fraktionering af produktionsprocessen i sådanne deloperationer, som kan varetages af lavt kvalificeret, tillært arbejdskraft.

Formerne for den vertikale arbejdsdeling er mange, men det er tydeligt, at MNS spiller en central rolle:

I stor utsträckning förefaller det rimeligt att påstå att TNF (transnationale företag, JS) är den överstruktur inom vilken produktionsprocessen enklast internationaliseras.²²

Vi skal i det følgende kort præsentere 3 væsentlige sådanne med udgangspunkt i S. Laestadius' kategorisering af former for sub-contracting:

- 1) Et multinationalt selskab etablerer et datterselskab i et andet land. Datterselskabet forpligtes til at varetage et bestemt moment i selskabets totale produktionsproces.
- 2) Et selskab (ikke nødvendigvis multinationalt) i for eksempel Danmark indgår aftale med et selskab i Sydkorea om varetagelse af et bestemt element i en produktionsproces, hvis udgangspunkt og videre styring ligger hos det danske selskab.

21) Som eksempler på denne komponentproduktion nævner S. Laestadius, at amerikanske forsikringsfirmaer sender hulkort til stansning på Jamaica, at amerikansk ammunition fragtes til Mexico for at blive monteret i laderammer, og at udskårne læderlapper sendes til Haiti for der at blive syet sammen til fodbolde for det amerikanske marked. S. Laestadius, op.cit., p. 23.

22) ibid., p. 23

3) Et handelsselskab i Sverige køber en jakke i Domus og sender den til et firma i Hongkong med ordre om at producere 200.000 enheder. Det svenske selskab kan evt. levere klæde til produktionen fra Vesttyskland og lynlåse fra Taiwan. Jakkerne vil efter produktionen i Sydkorea blive sendt på markedet i England, Sverige og evt. andre lande, hvor handelsselskabet ejer eller kontrollerer forretninger.²³

Især typerne 2 og 3 er interessante, idet de beskæftiger sig med internationaliseringsprocesser, som er meget vanskelige at efterse, da der ikke nødvendigvis eksisterer relationer mellem firmaerne i form af direkte investeringer. Specielt eksistensen af de såkaldte multinationale handelshuse (MNH) er et vanskeligt, men også stort problem. MNH er specielt dominerende i Japan, hvor aktiviteterne hos de 10 største i 1972 udgjorde 30 pct. af Japans BNP. Hovedparten af deres udenlandske investeringer rettes mod opbygning af markeds-, distributions- og finansieringssystemer. Laestadius går endog så vidt som til at mene, at disse MNH måske er MNSs mest avancerede form, idet:

Mycket tyder på att det är just inom administration, planering, marknadsföring, teknologi etc. som TNF har sina stora fördelar och att den här verksamheten tenderar att bli alltmer lönsam än tillverkningsleden. Högprofitabel verksamhet utan omfattande (eller i princip ens några) kapitalrisker."²⁴

Dog modificeres denne opfattelse af den (vigtige og rigtige) påpegnings af, at jo mere komplekse produktionsprocesser, jo mindre adækvat er MNHs organisationsstruktur og know-how. Men uanset rigtigheden af Laestadius' tese om MNH som udtryk for de mest avancerede MNS konstituerer deres faktiske tilstedeværelse et yderligere problem ved vurderingen af den vertikale arbejdsdelings gennemslagsgrad, idet det er meget vanskeligt, om ikke umuligt at opnå et overblik over sådanne blot monetære strømme mellem (måske mange) forskellige firmaer.

Under alle omstændigheder synes nærværende analyse af tendenserne til en ny international arbejdsdeling at påpege, at udviklingen af en vertikal produktionsstruktur på global plan i høj grad er bundet

23) *ibid.*, p. 26

24) *ibid.*, p. 36

til eksistensen af billig, villig og rigelig arbejdskraft, som det er muligt at have rådighed over i periferien. Størrelsen af den potentielle industrielle reservearme i den 3. verden indiceres af følgende beregning over arbejdsløshed og underbeskæftigelse i de perifere lande foretaget af ILO.

Tabel 4. Estimeret arbejdsløshed og arbejdsløshed plus underbeskæftigelse i de perifere lande i 1975 (mill.)

Region	Arbejdsløshed				Arbejdsløshed + underbeskæftigelse			
	Total		Urban		Total		Urban	
	Abs. (mill.)	Pct.	Abs. (mill.)	Pct.	Abs. (mill.)	Pct.	Abs. (mill.)	Pct.
Asien	18	3,9	6	6,9	186	40,3	26	30,1
Afrika	10	7,1	3	10,8	63	45,0	10	35,9
Latinamerika	5	5,1	5	6,5	33	34,0	19	29,3
Oceanien	-	-	-	-	1	49,0	-	-
Total	33	4,7	14	8,0	283	40,4	55	31,3

Kilde: ILO, *Employment, Growth and Basic Needs*, Geneva 1976, p. 18, her citeret fra R. Skarstein, *Export-oriented Industrialization through International Subcontracting in peripheral Capitalist Countries - Towards a New International Division of Labour*, NSU skriftserie 1979, p. 14.

Som det fremgår af denne tabel, er der i de perifere områder tale om åben og skjult arbejdsløshed af en sådan størrelse, at inddragelsen af denne arbejdskraft i lang tid fremover vil kunne lægge en dæmper på formuleringen af krav om reelle forbedringer af løn og levevilkår for disse lag i periferien, samtidig som de forbedrede tekniske forudsætninger for globaliseringen af produktionsprocessen også betyder større mulighed for at inddrage de 283 mill. arbejdsløse og underbeskæftigede i produktionen.

I de højtudviklede lande har der derimod i samme periode efter 2. verdenskrig været en relativ arbejdskraft-knaphed, som har muliggjort en relativ succesrig lønkamp fra arbejderklassens side. Det har så på sin side bevirket, at enkeltkapitalerne har søgt bedre profitabilitetsmuligheder blandt andet ved at overflytte de simple arbejdsintensive produktionsmomenter til u-landene, selv om produktiviteten her kunne være lavere.

Positive løn- og produktivitetskalkuler er dog ikke tilstrækkelige betingelser for udflytning. Det var også nødvendigt at kunne koordinere og transportere den vertikalt sammenhængende produktionsproces, hvor udviklingen af telekommunikation og EDB på den ene side og skibs-/fly-transport på den anden side har haft stor betydning.

Ud over disse strukturelle forudsætninger for den vertikale spredning af produktionsprocessen har den økonomiske krise som konjunkturelt fænomen haft indvirkning på processens accelerering i 70erne. Udflytning af arbejdskraftintensive momenter til u-landene betød en sænkning af arbejdskraftens værdi og har dermed forbedret de udflyttende firmaers profitabilitet. En sådan udlægning af produktion til periferien er altså et af enkeltkapitalernes løsninger på krisen, idet det alt andet lige gør dem overlegne i konkurrencen. Derimod ligger der ikke som i den horisontale spredningsform nogen intention om at inddrage de direkte producenter i periferien som konsumenter.

1.4. Determinanter for de nyindustrialiserede landes inddragelse i en ny international arbejdsdeling

Ovenstående diskussion af mekanismerne bag tendensen til en ny international arbejdsdeling skulle gerne have sandsynliggjort vores tese om den ændrede internationale økonomiske strukturs betydning for den kapitalistiske periferis og specielt de nyindustrialiserede landes ændrede strategi. I gennemgangen af elementerne i den ny internationale arbejdsdeling har jeg berørt forskellige faktorer af betydning for de nyindustrialiserede landes industriekspansion, og i det følgende skal jeg lidt mere i detaljer se på nogle af de faktorer.

For det første har der været peget på betydningen af arbejdskraftens lave aflønning i den kapitalistiske periferi. På baggrund af de tekniske muligheder for fragmentering af produktionsprocessen har det for enkeltkapitalerne været muligt at placere specielt arbejdskraftintensive (del-)produktioner i disse områder. Beregninger over lønniveau inden for forarbejdende industri i forhold til USA viser, at de fleste lande i den kapitalistiske periferi har et

lønniveau, der svarer til mellem 10 og 20 pct. af det amerikanske.²⁵

Samtidig med langt lavere lønniveau i den kapitalistiske periferi skal man også være opmærksom på betydningen af den mere intense udnyttelse af arbejdskraften, der viser sig i flere arbejdstimer pr. uge og i meget kortere ferieperioder samt mere udvidet anvendelse af skifteholdsarbejde. Arbejdstimer pr. uge er derfor ikke i sig selv et tilstrækkeligt sammenligningsgrundlag mellem de højtudviklede kapitalistiske lande og landene i den kapitalistiske periferi. I stedet må man foretage sammenligningerne på grundlag af arbejdstimer pr. år, og med det udgangspunkt viser det sig, at der inden for den forarbejdende industri i den kapitalistiske periferi arbejdes mere end 50 pct. flere arbejdstimer pr. år end i de højtudviklede kapitalistiske lande:

So beträgt die Arbeitszeit in der verarbeitenden Industrie von Hong Kong häufig mehr als 60 Stunden pro Woche. In den Weltmarktfabrikken in Südkorea beträgt die Wochenarbeitszeit für Produktionsarbeiter in der Regel 60 Stunden. Im Jahr werden ungefähr 2800 Stunden gefahren (zum Vergleich BRD: Durchschnitt 1860 Stunden)...Selbst sieben Arbeitstage pro Woche mit insgesamt 84 Arbeitsstunden, mit anderen Worten, Zwölf-Stunden-Arbeitstage ohne Unterbrechung, werden in der südkoreanischen Industrie verlangt.²⁶

Netop dette aspekt bliver explicit anvendt i de nyindustrialiserede landes bestræbelser på at tiltrække udenlandsk produktiv kapital, hvilket fremgår af følgende pluk fra officielle pjecer, der udleveres til potentielle udenlandske investorer:

There is no legal restriction on the hours of work for men over the age of 18 years. Consequently many men work ten hours a day, with a rest period of one or two hours although three-shift working, enabling machinery to be used 24 hours a day, is common...

The standard work week is 48 hours; eight hours a day for six days. The working hours may be extended to 60 hours per week by mutual agreement. An extended work week has become a common practice in manufacturing and export industries."²⁷

25) R. Skarstein, *Export-oriented Industrialization through International Subcontracting in Peripheral Capitalist Countries - Toward a New International Division of Labour*. NSU skriftserie, Aalborg 1979, p. 10.

26) Fröbel et al., *op.cit.*, p. 538.

27) Citater fra Trade Development Council, *Industrial Development in Hong Kong*, p. 25, og Economic Planning Board, *Guide to Investment in Korea*, p. 48, begge er citeret fra Fröbel et al., *op.cit.* p. 538.

Opsummerende kan arbejdskraften i den kapitalistiske periferi ifølge Fröbel et al.s analyser karakteriseres ved følgende træk:

- a) minimum 48 timers arbejdsuge, b) mindst 50 arbejdsuger pr. år,
- c) langt færre fridage end i de højtudviklede kapitalistiske lande,
- d) hyppig overarbejdsfrekvens.²⁸

Konsekvensen af disse forhold er, at den faste kapital udnyttes langt mere optimalt end i de højtudviklede kapitalistiske lande for eksempel begrundet i det forhold, at maskinerne kan betjenes i alle døgnets timer gennem alle ugens dage.

Mere betydningsfuldt end arbejdstidens længde for den multinationale kapitals investeringsovervejelser er vurderingen af produktiviteten - produktion pr. beskæftiget arbejder pr. time. Beregninger foretaget af den amerikanske Tariff Commission for amerikansk kontrollerede datterselskaber i den kapitalistiske periferi viser, at produktiviteten i sådanne selskaber, i gennemsnit ligger på samme niveau som i USA.²⁹ En analyse, foretaget af M. Sharpston om baggrunden for den internationale komponentproduktion, konkluderer at:

At its lowest, labour productivity in developing countries for international subcontracting seems to be about 60 pct. of developed country level; on the other hand in certain cases productivity may be as much as 30 pct. higher than in, say, the United States. Labour turnover and absenteeism are very often also lower than in a developed country. The key reason why productivity may be higher in a developing country is that jobs suitable for international subcontracting are often low-grade, low-paid jobs in the developed countries; but relatively well-paid and highly desirable ones, in the developing countries... Even where labour productivity in a developing country is substantially below normal levels in the developed world, differences in wage-rates are so great that it may still pay a multinational corporation to do international subcontracting. For example currently US wages in garment-making, or electronics, are over fifteen times as high as those in Thailand.³⁰

Det bemærkelsesværdige i disse produktivitetssammenligninger ud over den overraskende lille forskel er, at produktiviteten i den kapitalistiske periferi opnås i en produktionsproces, der normalt har et lavere teknologisk niveau og en længere arbejdstid. De to fak-

28) *ibid.* p. 539.

29) U.S. Tariff Commission. *Economic Factors* p. 171 fra Fröbel et al., *op.cit.* p. 539.

30) M. Sharpston, *International Sub-contracting*, World Development vol 4 nr. 4 1976, p. 334

torer i fællesskab peger på det faktum, at produktiviteten er begrundet i en meget højere arbejdsintensitet end den arbejderne i de højtudviklede kapitalistiske lande udsættes for. Socialt har det en række konsekvenser for arbejdskraften i den kapitalistiske periferi: arbejdsprocessen er både fysisk og psykisk langt hårdere end i de højtudviklede kapitalistiske lande og arbejderbeskyttelsen er mindre effektiv. Resultatet heraf viser sig også i, at der er stor gennemtræk på disse arbejdspladser, fordi arbejdskraften kun er i stand til at klare en så høj arbejdsintensitet over en begrænset periode, hvorefter den må udskiftes. En sådan fysisk overudbytning af arbejdskraften er kun mulig over længere tid, hvis man, som i de nævnte lande, har adgang til en meget stor reservearme.

Ovenstående overvejelser omkring baggrunden for de nyindustrialiserede landes industrielle ekspansion har primært bevæget sig inden for det økonomiske felt, men også på det politiske felt har der i den kapitalistiske periferi foregået ændringer af betydning for den ny internationale arbejdsdelings gennemslag og dermed for de nyindustrialiserede landes "økonomiske mirakler". Der tænkes her først og fremmest på omlægningen af udviklingsstrategien fra importsubstitution af industrielt forarbejdede produkter til øget satsning på en industrialiseringsstrategi, der baserede sig på at udnytte periferkapitalismens komparative fordel - den billige og rigelige arbejdskraft.

Som konsekvens heraf søgte de periferkapitalistiske statsapparater at intervenere til fordel for en sådan udviklingsstrategi. Et af de mest signifikante udslag af disse statslige interventioner er oprettelsen af de såkaldte Frie Produktionszoner (herefter FPZ), der via meget fordelagtige regler for den udenlandske kapitals investeringer, skulle medvirke til at tiltrække produktiv kapital med interesse for investeringer i industrisektoren.

Etableringen af FPZ er et logisk skridt for de periferkapitalistiske stater, der satser på en eksportorienteret industrialisering, idet oprettelsen af sådanne enklaver i den lokale økonomi øger tiltrækningen af udenlandsk kapital. Samtidig hermed skulle eksistensen af FPZ gøre det muligt for de perifere statsapparater at føre en selektiv industrialiseringspolitik, idet man forestillede sig det muligt at føre ISI-politik i forhold til nogle industrisektorer,

mens man tillod international kapital at boltre sig i de afspærrede områder, der udgjordes af de FPZ. I realiteten har det dog vist sig ganske vanskeligt at føre en sådan selektiv politik, idet den internationale kapital i sit valg af investeringsland inden for rammerne af dets internationaliserede produktionsstruktur har skælet ikke blot til eksistensen af FPZ, men også i høj grad til landets politiske stabilitet, hvilket i deres optik er blandt andet afhængig af økonomiens generelle åbenhed. Samtidig vurderes selv ISI-overvejelser af den internationale kapital som potentielle nationaliseringstrusler, hvilket er tilstrækkeligt til at få den til at vælge en anden og mere tiltrækkende produktionslokalitet.

Omfanget af FPZ kan opgøres på forskellig måde, men snævert defineret var der i 1975 79 sådanne FPZ i 25 periferi-lande, mens der var en række andre under opbygning både i lande med allerede eksisterende FPZ, men også i andre lande. Hovedparten er placeret i Asien (48), mens Latinamerika har 24 FPZ. Landemæssigt fordeler de sig med 14 i Singapore, 9 i Sydkorea, 8 i Malaysia, 7 i Hongkong samt 11 i Mexico.³¹

5. De nyindustrialiserede landes inddragelse i en ny international arbejdsdeling

I det foregående har jeg forsøgt at sandsynliggøre at de nyindustrialiserede landes økonomiske mirakler må ses i snæver sammenhæng med udviklingen i det internationale økonomiske system og i høj grad som konsekvens af den produktive kapitalers internationalisering. I hvert fald er det i højere grad et udtryk for ændringer i den internationalt opererende kapitalers bevægelser end som indikator på de periferkapitalistiske borgerskabers forøgede styrke vis-a-vis den centerkontrollerede kapital.

Men hvad er konsekvenserne af den eksportorienterede industrialiseringsstrategi internt i de nyindustrialiserede lande?

I første omgang må der her peges på det åbenlyse faktum, at den eksportorienterede industrialisering har ført til forøget beskæftigelse i disse landes industrisektor, samt har medført forøget ind-

31) Fröbel et al., Neue Internat.... op.cit. p. 636 ff.

tjening af fremmedvaluta til de nyindustrialiserede lande. Hertil må dog tilføjes som en væsentlig modifikation, at beskæftigelsesgevinsten i høj grad er afhængig af dels om statsapparaterne i de nyindustrialiserede lande er i stand til at holde lønniveauet så lavt, at det enkelte land fortsat kan tiltrække den udenlandske kapital, dels at den altovervejende orientering mod produktion for eksport konstant indeholder en fare for produktionsindskrænkning som konsekvens af selv mindre efterspørgselsfluktuationer på verdensmarkedet. I denne sammenhæng er den eksportorienterede industrialisering udsat for præcist de samme farer som den traditionelle monoproduktion under den klassiske internationale arbejdsdeling, idet efterspørgslen altovervejende er betinget af den økonomiske og politiske udvikling i de højtudviklede kapitalistiske lande. Et udmærket eksempel på den politisk begrundede sårbarhed er udviklingen inden for tekstil- og beklædningsbranchen, hvor de nyindustrialiserede lande med deres stærke konkurrenceposition i denne arbejdskraftintensive produktion inden for de seneste år er blevet presset til at acceptere importrestriktioner på markederne i de højtudviklede kapitalistiske lande inden for rammerne af den såkaldte Multifiber-aftale.³² Men også mere ordinære efterspørgselsvingninger viser den eksportorienterede industrialiserings sårbarhed. For eksempel oplevede Hong Kong i 1975 inden for 10 måneder et fald i den totale beskæftigelse i den udenlandsk kontrollerede industri på 15 pct. fra 70.400 til 59.600 beskæftigede, hvilket i vid udstrækning var forårsaget af forminsket efterspørgsel i de højtudviklede kapitalistiske lande.

Med hensyn til indtjeningen af fremmedvaluta må det som modificerende faktor påpeges, at denne indtjening beskæres kraftigt på grund af de store statslige omkostninger omkring etablering af tiltrækkende produktionslokaliteter for den udenlandske kapital. Samtidig, hvilket er mere problematisk, baserer den eksportorienterede industrialisering sig på en åben økonomi, hvorved konsekvensen af den forøgede valutaindtjening tenderer at favorisere den højeffektive udenlandske kapital på bekostning af de små, primært lokale enkeltkapitaler, der likvideres i konkurrencen. Tendensen vil under

32) Taake, H.H./Weiss, D., The World Textile Arrangement from the Perspective of Korea, Hong Kong, Singapore, Malaysia, India, Pakistan and Iran. A Study of Changing Patterns of Foreign Trade Relations, Berlin 1974.

alle omstændigheder gå i retning af større kapitalkoncentration og -centralisation i de nyindustrialiserede lande. Med hensyn til udviklingen af en større grad af koblingseffekter³³ i de periferkapitalistiske økonomier og en homogenisering af de sektoralt heterogene produktionsstrukturer synes den eksportorienterede industrialiseringsproces ved første blik at have en positiv funktion, idet der iværksættes en industriproduktion, der dels skaber behov for opbygningen af en produktionsmiddelsektor og dels skaber en eksportindtjening, der kan finansiere opbygningen af en sådan produktionsmiddelsektor. Til dette må dog føjes flere kommentarer. For det første er industrialiseringsprocessen som tidligere nævnt primært baseret på arbejdskraftintensive momenter i en større, global produktionsproces, hvilket betyder, at en stor del af de produkter, der skal anvendes i produktionsprocessen importeres fra andre lande - blueprints kommer for eksempel fra USA og basisvarerne måske fra England eller Sri Lanka afhængigt af varens karakter. Derfor er opbygningen af bagudrettede koblinger ikke en logisk konsekvens af industrialiseringsprocessen i de nyindustrialiserede lande. For det andet betyder industrialiseringens grundlag i arbejdskraftintensive produktioner, at der i mindre grad er behov for udviklingen af en lokal produktionsmiddelsektor og dermed for fremadrettede koblinger, samtidig som deltagelsen af internationalt producerende kapital betyder, at efterspørgslen efter produktionsmidler i stedet ofte bliver rettet mod de højtudviklede kapitalistiske lande. Begge disse forhold fremtrækkes som reelle i den tidligere nævnte OECD-rapport om de nyindustrialiserede lande:

In finished consumer goods, including textiles and clothing, OECD exports to NICs increased in step with OECD imports from them. This reflects largely the supply of inputs and semi-finished products for assembling and further processing. More importantly the NICs have been an increasingly important market for exports of investment goods."³⁴

Under alle omstændigheder synes det i hvert fald klart, at den eksportorienterede industrialiseringsproces ikke i sig selv giver

33) For en generel diskussion af koblingsbegrebet, se J. Fischer, Kapitalistisk udvikling alligevel? op.cit. passim. (jvf. note 4 i nærværende fremstilling).

34) OECD, The Impact..., op.cit. p. 4.

grundlag for forhåbninger om mindskelse af den teknologiske afhængighed af de højtudviklede kapitalistiske lande. Tværtimod kan man faktisk betragte den eksportorienterede industrialiseringsproces som en af årsagerne til en forøget afhængighed. En sådan udviklingsstrategi indretter sin produktionsstruktur i endnu højere grad, end det tidligere var tilfældet, på at betjene et marked i de højtudviklede kapitalistiske lande med industrivarer og underleverancer. Derfor må produktionsapparatet også indrettes på en sådan måde, at det kan viderebearbejde de basisvarer, der kommer fra den internationalt opererende kapital. Samtidig må produktionsapparatet indrettes på en sådan måde, at det er i stand til at producere de produkter, der efterspørges på markederne i de højtudviklede kapitalistiske lande.

Fra et økonomisk synspunkt synes den eksportorienterede industrialisering altså ikke at indfri kravene til en udviklingsstrategi, der er i stand til at føre de involverede periferkapitalistiske lande nærmere en selvstændig industriel udvikling. Samtidig må det dog påpeges, at den her beskrevne udvikling i den kapitalistiske periferi medfører en øget differentiering/hierarkisering mellem landene i periferien. På trods af den eksportorienterede industrialiserings manglende evne til at føre de nyindustrialiserede lande frem mod en selvstændig økonomisk udvikling må man ikke være blind for, at der i disse lande faktisk sker en kapitalakkumulation og en udvikling af produktivkræfterne i området, selv om den er intimt bundet til og afhængig af udviklingen i centrene. I modsætning hertil oplever store dele af den kapitalistiske periferi en fortsat stagnation og blokering af udvikling, der yderligere accentuerer tendensen til hierarkisering i den kapitalistiske periferi.

Politisk rummer den eksportorienterede udviklingsstrategi også en række problematiske konsekvenser. Først og fremmest synes strategien at kræve, at statsapparatet i det givne nyindustrialiserede land søger at begrænse reallønstigninger, idet netop den billige arbejdskraft er strategiens omdrejningspunkt. Et sådant krav om begrænsning af udgifterne til arbejdskraftens reproduktion synes at kræve den permanente eksistens af et stærkt repressivt apparat, der kan holde social og politisk uro i skak. Det er da også typisk, at de nyindustrialiserede lande alle, men dog mest udpræget landene i den 3. verden, er kendetegnet af et autoritært og repressivt stats-

apparat, hvor de demokratiske rettigheder er kraftigt begrænsede og den politiske mobilisering af alle midler søges forhindret.

Efter nu at have trukket nogle af de tydeligste implikationer af ny internationale arbejdsdeling op for de nyindustrialiserede lande skal jeg afslutningsvis se lidt på grænserne for denne udvikling. På det økonomiske niveau kan den teknologiske udvikling føre til, at det bliver mere profitabelt for de nu udflyttende enkeltkapitaler at satse på øget kapitalintensitet i produktionsprocessen gennem rationaliseringer. Men også i den kapitalistiske periferi kan mulighederne for profitabel produktion forandres enten gennem opslugning af den u- og underbeskæftigede arbejdskraft, hvilket nok er ret urealistisk, eller gennem politiske forandringer, der ændrer kursen over for både den udenlandske og den lokale kapital, der producerer med eksport for øje.

Mere betydningsfuld synes dog de politiske faktorer dog at være. Her er det først og fremmest spørgsmålet, hvorledes statsapparaterne i de højtudviklede kapitalistiske lande reagerer på eksporten af industrivarer fra de nyindustrialiserede lande. Indtil den økonomiske krises gennemslag i disse lande i begyndelsen af 70erne syntes ingen i de højtudviklede kapitalistiske lande at vurdere industrieksporten fra den kapitalistiske periferi som et problem. Men i takt med at arbejdsløsheden synes stadig vanskeligere at få bugt med, bliver også arbejdspladskonkurrencen fra den ekspanderende industriproduktion i periferien vurderet som et stigende problem. Som konsekvens heraf er der i en række af de højtudviklede kapitalistiske lande stadig stærkere røster fremme om at begrænse importen fra specielt de nyindustrialiserede lande gennem forskellige former for protektionistiske foranstaltninger, hvoraf den ovennævnte Multifiber-aftale er et eksempel på "frivillige" eksportbegrænsningsaftaler. Presset for at forøge antallet af sådanne aftaler også inden for andre struktursvage brancher synes i øjeblikket at stige på grund af arbejdsgivernes og fagbevægelsens fælles krav inden for disse brancher. Samtidig er sådanne krav jo i modstrid med den internationalt organiserede og producerende kapitalers interesser, idet det svækker dens muligheder for at udnytte de fra en økonomiske synsvinkel rentable produktionslokaliteter i den kapitalistiske periferi. I øjeblikket er grænserne for de nyindustrialiserede landes eksportindustrialisering derfor nok primært afhængig af magtkampen i de højtudviklede kapitalistiske lande

mellem den internationalt orienterede kapital på den ene side og kapital plus fagbevægelse i de struktursvage brancher på den anden side. I hvert fald kan man som hovedtendens sige, at grænserne for den eksportorienterede industrialisering som udviklingsstrategi i langt videre udstrækning afstikkes af den økonomiske og politiske udvikling i de højtudviklede kapitalistiske lande end den udstikkes i den kapitalistiske periferi.